

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

УДК 159.9

DOI: 10.31558/2786-8745.2024.1(4).11

РОЗВИТОК ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ОНКОКЛІНІКИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ЛІКУВАННЯ ТА РЕНАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ОНКОПАТОЛОГІЄЮ

Лапшова Наталя Сергіївна

кандидат психологічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2326-9008>

***Анотація.** Дана стаття присвячена проблематиці надання психосоціальної допомоги особам з онкопатологією в умовах воєнного часу в Україні. Наведені статистичні дані довоєнних канцер-реєстрів. Описано основні характеристики емоційного стану осіб з онкопатологією з урахуванням умов воєнних дій на території держави. У статті подано приклади практичного використання скринінгів емоційного стану, що є рекомендованими NCCN при роботі психологічного напрямку із дистресом пацієнтів з онкодіагнозом. Описано сучасний стан надання психосоціальної допомоги і підтримки в регіонах України. Також підкреслено важливість організації роботи даного напрямку як складової реалізації загальної програми підтримки ментального здоров'я українців під час війни, започаткованою першою леді Оленою Зеленською. Зазначено важливість організації роботи в онкоклініці в трьох основних напрямках: власне із пацієнтом, із його найближчим оточенням (сім'я, близькі) та із персоналом медустанови, що надає послуги лікування та реабілітації в онкології.*

Автором підкреслюється важливість та затребуваність розвитку онкорекреації в країні, а також створення на державному рівні в умовах онкологічних лікарень, центрів, клінік спеціалізованого відділення психосоціальної допомоги та підтримки, основним завданням якого стане психологічна, діагностична, корекційна, психопросвітницька робота та консультативна і практична соціально спрямована допомога.

Результати роботи за скринінгами емоційного стану пацієнтів стануть науковим доказом для підтримки інтеграції психологічної і соціальної допомоги в звичну і доступну допомогу при онкології. Після виявлення незадоволених потреб пацієнтів онкологічні заклади можуть надати відповідну психосоціальну підтримку для покращення якості життя. На цій основі планується проводити подальші інтервенційні дослідження психоонкології для осіб, хворих на рак, щоб розробити

комплексне лікування цієї патології та відповідні протоколи інтервенцій психологічної реабілітації в онкології. Отже, визначено основні напрямки подальших досліджень з метою формування протоколів психосоціальних інтервенцій в процесі лікування та реабілітації осіб з онкологією.

Ключові слова: емоційний стан, психоонкологічна реабілітація, онкологія, служба психосоціальної допомоги, психосоціальна підтримка.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. З лютого 2024 року українські пацієнти з онкодіагнозом живуть в умовах двох війн – повномасштабної з ворогом та особистої – із тяжким захворюванням. Онкологічне захворювання - це фактор ризику, пов'язаний із загрозою здоров'ю та життю. Психологічний супровід має важливе значення в процесі лікування та реабілітації осіб з онкопатологією. На сьогодні в Україні залишається стигматизованою та мало розвиненою тема онкопсихологічної допомоги, супроводу та реабілітації пацієнтів з онкодіагнозом.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Як правило, хвороба трапляється несподівано, тобто людина потрапляє в ситуацію гострого стресу: відчуває страх, шок, злість, розпач. Особливо деструктивними ці стани є на фоні довготривалого стресу, викликаного воєнними діями на території нашої країни. Вище перераховані стани, градація яких знаходиться вище показників норми є тригерами порушення якості життя, розуміння

та усвідомлення свого емоційного та фізичного стану, пошуку ресурсів подолання труднощів, боротьби за життя, бажання жити та можливості радити. Тому в такій складній ситуації важливість психосоціальної допомоги є необхідним етапом у процесі лікування та подальшої реабілітації.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Реалізацією одного із практичних завдань вбачаємо, що саме розвиток служби психосоціальної допомоги особам з онкопатологією розширить можливості програми підтримки ментального здоров'я в країні «Ти як?», започаткованої під час повномасштабного вторгнення на територію України першою леді Оленою Зеленською.

Важливою науковою складовою вважаємо те, що, реалізуючи одне із напрямлень своєї діяльності (науковий напрямок), психосоціальна служба онкоклініки забезпечуватиме статистичну складову досліджень у розумінні впливу онкозахворювання на стан пацієнта та взаємовпливу психологічного стану пацієнта на процес лікування та відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.

За даними Національного канцер-реєстру, рівень захворюваності населення України на злоякісні новоутворення впродовж десятиліття до 2020 року коливався неістотно.

У 2022 році виявили усього 93 тис. нових випадків раку. Це на 22,3% менше онкозахворювань, ніж у 2021-му. Близько 40 тис. людей померло. На жаль, з початком повномасштабного вторгнення у державних органів відсутня повна інформація про ситуацію із захворюваністю[4].

Під час війни люди не так часто проходили діагностику і зверталися за допомогою до онкологів, особливо це стосується окупованих та деокупованих територій.

Як зазначають у своїх дослідженнях Lindert, J., Sancassiani, F., Massa, E., and Nardi, A., що через різні причини, такі як діагностика раку та подальше протипухлинне лікування, більшість хворих на рак можуть страждати від різних психосоціальних проблем [3].

Ми повинні визнати, що з'ясування механізмів психосоціальних проблем є надзвичайно важливим для розробки точних протоколів втручання. Було показано, що емоційне самообслуговування, психологічний дистрес і страх перед рецидивом раку є важливими психологічними проблемами. під час лікування та реабілітації [2].

Особливо в період повідомлення діагнозу, безпосередньої зустрічі з ним, особистість опиняється сам на сам із

власними думками, страхами, тривогами, безпорадністю, панікою, пов'язаними з серйозним захворюванням, відчуває почуття покинутості напризволяще та самотності, робить самостійні спроби впоратися з отриманим діагнозом, що часто суб'єктивно сприймається нею як «вирок» [1].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сьогодні ми маємо складну ситуацію в країні з наданням психосоціальної допомоги пацієнтам з онкопатологією, але можемо говорити, що дана допомога на зараз доступна у Національному інституті раку, де із 2021 року функціонує відділення психологічної допомоги [5], та у Подільському регіональному центрі онкології, в якому 2023 року була створено відділення психосоціальної допомоги та підтримки. За рахунок створення недержавних пацієнтських організацій та благодійних фондів, громадських організацій підтримки осіб, хворих на онкологію, мапа надання консультативної психологічної допомоги розширюється, але цього недостатньо, враховуючи кількість хворих на онкологію у інших областях та регіонах держави. Адже супроводжуюча психосоціальна допомога в умовах онкостаціонару функціонує лише в 1 обласному центрі та у столиці місті Києві.

Ефективна психологічна підтримка, супровід, втручання несе фундаментальну функцію щодо збереження Я-концепції осіб з

онкологією, які стикаються із психосоціальними проблемами та відчують понаднормове психоемоційне навантаження в умовах воєнних дій у нашій країні.

В ході клінічної практики щодо лікування тривоги, депресії та психосоціальної дисфункції, пов'язаної з розладами особистості та рисами характеру, які ускладнюють усі аспекти лікування раку, але особливо реабілітацію, виявлено, що психологічний стрес є поширеним явищем серед осіб хворих на рак, але його часто недооцінюють і не виявляють фахівці через брак часу та перевантаження клінічною роботою. Важкі та гострі форми дистресу та розлади особистості заважають лікуванню та реабілітації раку.

Існує два способи вибору протоколів втручання: перший полягає в проведенні оцінки існуючих втручань на основі доказів, а інший – у розробці нових протоколів втручання. З точки зору доцільності та економічності перевагу слід надавати першому, але специфічні умови воєнних часів вносять корективи щодо психосоціальної допомоги включно.

Важливо, аби по аналогії до вже створених центрів психологічного і соціального супроводу та реабілітації вибудовувалась робота в інших областях та регіонах України. У напрямку психології це робота діагностична, корекційна, психопросвітницька з усіма особами, хто є дотичним до процесу лікування: пацієнти, їх родичі, медичний персонал. Щодо

соціальної роботи, то це консультативна та практична допомога пацієнтам та їх родичам у сфері отримання соціальних гарантій та пільг від держави.

Індикатором та каталізатором психологічних змін під час захворювання є емоційні стани особистості, які вона намагається вербалізувати або іншим способом когнітивно означити [1].

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У своїй клінічній практиці, використовуючи скринінги емоційного стану пацієнтів, імплементовані в роботу за протоколами лікування дистресу відповідно рекомендацій NCCN ми виявили, що застосування дистрестермометрів та робота в подальшому із списком наявних проблем, пошук ефективних варіантів дій, відповідних копінг-стратегій стало простим і ефективним інструментом роботи з пацієнтами, хворими на рак. За 6 місяців 2024 року психосоціальною службою ПРЦО було проведено 984 індивідуальні консультації пацієнтів за допомогою скринінгів емоційного стану, і 89 % пацієнтів – це 876 осіб суб'єктивно визначили користь та ефект у покращенні емоційного стану вже на момент завершення психологічної інтервенції.

Результати роботи за скринінгами емоційного стану пацієнтів стануть науковим доказом для підтримки інтеграції психологічної і соціальної допомоги в звичну і доступну допомогу при онкології. Після виявлення незадоволених потреб пацієнтів

онкологічні заклади можуть надати відповідну психосоціальну підтримку для покращення якості життя. На цій основі планується проводити подальші інтервенційні дослідження психоонкології для осіб, хворих на рак, щоб розробити комплексне лікування цієї патології та відповідні протоколи інтервенцій психологічної реабілітації в онкології.

Список літератури

1. Березко І.В. Специфіка дискурсивних технологій самопроекування особистості у кризових життєвих обставинах, які викликані онкологічним захворюванням. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2018. – Том. II: Психологічна герменевтика. – Випуск 11. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка. – С.99-113.
2. Cheatley, J., Aldea, A., Lerouge, A., Devaux, M., Vuik, S., Cecchini, M., et al. (2021). Tackling the cancer burden: the economic impact of primary prevention policies. *Mol. Oncol.* 15, 779–789. doi: 10.1002/1878-0261.12812
3. Lindert, J., Sancassiani, F., Massa, E., and Nardi, A. E. (2021). An overview of the international literature on health-related quality of life, mental health and psychosocial issues in people with cancer. *Clin. Pract. Epidemiol. Mental Health* 17, 253–256. doi: 10.2174/1745017902117010253
4. ВООЗ прогнозує зростання захворюваності на рак. Як знизити ризик розвитку онконедуги? | Центр громадського здоров'я. *Центр громадського здоров'я України | МОЗ*. URL: <https://phc.org.ua/news/vooz-prognozue-zrostannya-zakhvoryuvanosti-na-rak-yak-zniziti-rizik-rozvitku-onkonedugi> (дата звернення: 29.09.2024).
5. Відділення психологічної допомоги – Національний інститут раку. *Національний інститут раку – офіційний сайт*. URL: <https://unci.org.ua/department/viddilennya-psyhologichnoyi-dopomogy-2/> (дата звернення: 29.09.2024).

DEVELOPMENT OF THE PSYCHOLOGICAL SERVICE OF THE ONCOLOGY CLINIC AS AN IMPOTENT COMPONENT OF THE PROCESS OF TREATMENT AND REHABILITATION OF PEOPLE WITH ONCOLOGY

Lapshova Natalia

Annotation. This article is devoted to the problems of providing psychosocial assistance to persons with oncology in wartime conditions in Ukraine. Statistical data of pre-war cancer registers are given. The main characteristics of the emotional state of people with oncology are described, taking into account the conditions of military operations on the territory of the state. The article presents examples of the practical use of emotional state

screenings, which are recommended by the NCCN in the work of the psychological direction with the distress of patients with an oncodiagnosis. The current state of providing psychosocial assistance and support in the regions of Ukraine is described. The importance of organizing the work of this direction as a component of the implementation of the general program to support the mental health of Ukrainians during the war, initiated by the first lady Olena Zelenska, was also emphasized. The importance of the organization of work in the oncology clinic in three main directions is indicated: with the patient itself, with his immediate environment (family, relatives) and with the staff of the medical institution that provides treatment and rehabilitation services in oncology.

The author emphasizes the importance and demand for the development of cancer rehabilitation in the country, as well as the creation at the state level in the conditions of oncology hospitals, centers, clinics of a specialized department of psychosocial care and support, the main task of which will be psychological, diagnostic, correctional, psychoeducational work and consultative and practical socially oriented help.

The results of work on screenings of the emotional state of patients will become scientific evidence to support the integration of psychological and social care into the usual and affordable care in oncology. After identifying the unmet needs of patients, oncology facilities can provide appropriate psychosocial support to improve quality of life. On this basis, it is planned to conduct further interventional studies of psycho-oncology for people with cancer in order to develop a comprehensive treatment of this pathology and appropriate protocols for psychological rehabilitation interventions in oncology. So, the main directions of further research with the aim of forming protocols of psychosocial interventions in the process of treatment and rehabilitation of people with oncology have been determined.

Key words: emotional state, psycho-oncological rehabilitation, oncology, psychosocial assistance service, psychosocial support.

References

1. Berezko I.V. Spetsyfika dyskursyvnykh tekhnolohii samoproektuvannia osobystosti u kryzovykh zhyttievnykh obstavynakh, yaki vyklykani onkologichnym zakhvoriuvanniam [The specificity of discursive technologies of self-projection of the individual in crisis life circumstances caused by cancer]. Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. – 2018. – Tom. II: Psykholohichna hermenevtyka. – Vypusk 11. – Zhytomyr : Vyd-voZhDU im. I.Franka. – S.99-113.
2. Cheatley, J., Aldea, A., Lerouge, A., Devaux, M., Vuik, S., Cecchini, M., et al. (2021). Tackling the cancer burden: the economic impact of primary prevention policies [Tackling the cancer burden: the economic impact of primary prevention policie]. *Mol. Oncol.* 15, 779–789. doi: 10.1002/1878-0261.12812
3. Lindert, J., Sancassiani, F., Massa, E., and Nardi, A. E. (2021). An

overview of the international literature on health-related quality of life, mental health and psychosocial issues in people with cancer [An overview of the international literature on health-related quality of life, mental health and psychosocial issues in people with cancer]. Clin. Pract. Epidemiol. Mental Health 17, 253–256. doi: 10.2174/1745017902117010253

4. VOOZ prohnozuie zrostannia zakhvoriuvanosti na rak. Yak znyzhyty ryzyk rozvytku onkoneduhy? [WHO predicts an increase in the incidence of cancer. How to reduce the risk of developing onconeduga?] | Tsentr hromadskoho zdorovia. Tsentr hromadskoho zdorovia Ukrainy | MOZ. URL: <https://phc.org.ua/news/vooz-prognozue-zrostannya-zakhvoryuvanosti-na-rak-yak-zniziti-rizik-rozvitku-onkonedugi> (data zvernennia: 29.09.2024).

5. Viddilennia psykholohichnoi dopomohy – Natsionalnyi instytut raku. Natsionalnyi instytut raku [Department of psychological care - National Cancer Institute] – ofitsiinyi sait. URL: <https://unci.org.ua/department/viddilennya-psyhologichnoyi-dopomogy-2/> (data zvernennia: 29.09.2024).